

Триндички. Дрібушки. Коломийки. Співаночки. Козачки. Частушки», 2-ге вид. (К., 1969).

З РЕЦЕНЗІЇ ІВАНА ФРАНКА НА ЗБІРНИК В. ГНАТЮКА «КОЛОМИЙКИ»

[...] Слухаючи їх одну за одною, співані безладно, принагідно селянами, нам певно і в голову не приходить, що се перед нами перекочуються розрізнені перлини великого намиста, частки великої епопеї сучасного народного життя.

Зведені до купи в систему, що групує їх відповідно до змісту, вони складаються на широкий образ нашого сучасного народного життя, безмірно багатий деталями і кольорами, де бачимо сльози й радощі, працю і спочивки, турботи і забави, серйозні мислі й жарти нашого народу в різних його розверствованнях, його сусідів, його соціальний стан, його життя громадське і індивідуальне від коліски до могили, його традицію і вірування, його громадські й етичні ідеали. [...]

Вперше надруковано в 1906 р. Цитується за виданням: «Літературно-науковий вісник», 1906, кн. 9, с. 503.

З ПЕРЕДМОВИ В. М. ГНАТЮКА ДО ЗБІРНИКА «КОЛОМИЙКИ»

Коломийки — се коротенькі пісні, що складаються переважно з одного або двох куплетів найрізномоднішого змісту: ні одна ноява народного життя не поминена в них, кожда наводить у них свій відголос. Тому й ціна їх для характеристики народного життя незвичайно велика, хоч дотепер майже не використовувана. Не всі, одначе, коломийки одно- або двокуплетні; бувають і інші, три-, чотири-, п'ять-, шістькуплетні; деколи зростає число куплетів аж до десяти, приміром ч. 552 на 49 стор. Се буває, одначе, лиш виїмково і більшекуплетні коломийки являються звичайно стягненням кількох меншекуплетних в одну. [...]

[...] Дуже важною річчю було би прослідити старинність коломийок: коли почали вони витворюватися і при яких обставинах народного життя. На жаль,

сього не можна зробити задля браку відповідних джерел. У кождім разі з кінцем XVIII ст. вони мусили вже бути, коли в 20-х роках XIX ст. могли їх записувати Вацлав Залеський і його співробітники. [...] Та коли коломийки числять за собою щонайменше одно століття життя, їх не можна називати такими новими. Ми не знаємо понадто, як довго вони існували перед XIX ст., та в кождім разі мусили існувати довший час, поки на них звернено увагу та поки вони попали записувачам під руки. [...]

[...] Коли ми знаємо, проте, що коломийки існували протягом цілого XIX ст. і знаємо, що в тім часі творився цілий ряд нових пісень, тоді не можемо вважати коломийок за щось таке, що творилося для заповнення порожні, викликаной застоєм у народній поезії. Навпаки, ми можемо сконстатувати, що коломийки се така форма поезії, в якій проявлялися (бодай за XIX ст.) відгуки народного життя так само, як у інших формах народної поезії. Коломийки належить, отже, вважати зовсім самостійним витвором народного генія, паралельним до інших самостійних родів народної поезії. Подекуди можна їх ставити навіть вище; ми знаємо, що деякі пісні, особливо обрядові, прив'язані тісно тільки до певних прояв народного життя; такими є колядки, гагілки, весільні пісні та ін.; коломийка натомість огортає собою всі прояви життя чоловіка у всіх порах; вона втискається всюди за чоловіком, для неї нема нічого тайного; звідти в ній висловлене і радість, і горе, і утіха, і жаль; звідти вона дихає і повагою і жартом; звідти в ній і гумор і сатира та іронія і т. ін.

Не можна також згодитися на погляд, буцім-то коломийки містять у собі відривки та відломки більших пісень, переважно таких, що загинули. Правда, бувають такі, як ось ся:

Не буду я воду пити, бо вона нечиста,
Бо у воду нападало кленового листа.

Се відривок із пісні про дівчину, що несла воду та Христа, що просив у неї води напиться. Але ж такі відривки не штука пізнати і не можна їх вважати за самостійні коломийки, хоч у них розмір коломийковий. Для того вистане зрештою порівняти оцю збірку

коломийок із різними збірниками пісень, причім покажеться виразно, що коломийки — се наскрізь оригінальні пісні. [...]

[...] Дехто силкувався ставити у звязь нашу коломийку з польським краков'яком та натякувати, буцімто вона постала під впливом краков'яка. Що такий погляд зовсім мильний, про те й нічого говорити. Подібні пісні, як коломийка і краков'як, мають також інші народи, але вони певно постали у тих народів так само самостійно, як у нас коломийки. [...]. Але вони відповідають лиш своєю короткістю, більше нічим. Тут можна додати ще, що подібні пісні мають також чехи і словаки (вони майже зовсім ідентичні з краков'яком і в сім разі можна говорити про взаємні впливи та споріднення), а останніми часами записано їх і у росіян. Російські короткі пісні (прозвані частушки) зближені, одначе, більше з нашими козачками, як із коломийками; вони мають такий самий розмір і складаються деколи так само лише з двох півстихів. [...]

[...] Козачок різниться тим від коломийки, що його чотиристиховий куплет відповідає двостиховому коломийковому. Кождий стих козачка має вісім складів, наслідком того цілий куплет має 32 склади, а коломийковий лише 28. Дальша його різниця та, що він співається виключно при танцю, коломийка всюди. В козачках пробивається виключно гумор, сатира, іронія; через те він усе веселий. [...]

[...] Руський краков'як не різниться нічим від польського та словацького. Він і витворився під словацьким та польським впливом, як се можна сконстатувати на таких краков'яках, що впрост перекладені зі словацької та польської мови. Найбільше розширений він між галицькими та угорськими лемками (пор. І. Верхратський. Знадоби до пізнання угро-руських говорів). Але й у інших околицях краю подибується нерідко. В нашій мові видається він тяжкий і не може нітрохи рівнятися з коломийкою або козачком. Наслідком того великого розширення не можна йому віщувати. Я подаю кільканадцять краков'яків понижче у виборі з різних околиць.

[6] 32. Стрілев бим на воду, шкода ми набою,
Зрадив бим дівчину, та сі бога бою.
(Ожомля).

- [7] 33. Заграй жи ми, заграй того варіата,
Най си погуляї моя чиривата.
(Ожомля).
- [8] 36. Била мене мати березовов різков,
Шоби я не була сусіді невістков.
(Дахнів).
- [9] 37. Журу я ся, журу, як вечір, так рано,
На моім серденьку веселости мало.
Веселість, веселість, де ти ся поділа?
На журовім мості на биліні сіла.
(Біла).
- [10] 38. Штири морги ліса, а два смеречини,
Не ходи, гультаю, до мої дівчини.
(Біла).

[...] Так, отже, разом узяті коломийки, козачки і краков'яки представляють таке багатство нашої пісні, яке ледве у інших слов'ян подибається; а польські краков'яки — щодо числа — абсолютно не можуть іти з ними в порівняння.

Вертаючи до коломийки, мушу зазначити, що вона розширяється чимраз більше; чи витискає, одначе, інші пісні, на се тепер не можна відповісти ні позитивно, ні негативно супроти недостачі відповідних матеріалів і студій у тім напрямі. В кождім разі можна віщувати їй кращу будучність, особливо з огляду на більше заінтересування нею з боку учених, на що вона вповні заслугоє. Незвичайне багатство і різnorodність мови, висловів, образів, порівнянь, римів, короткий і ядерний стиль — се такі прикмети, яких не можна ігнорувати. Хто хоче писати гарно, хто хоче навчитися вислову, з якого не можна ні слова випустити і до якого не треба ні слова додавати, той мусить учитися коломийок напам'ять [...].

[...] Назва пісні «коломийка» стоїть очевидно в звязи з назвою міста Коломиї. Та яка та звязь, сього не можна порішити. Дехто вважає Коломию місцем постання коломийки. Воно можливе, але доказів на те не маємо так само, як і на те, чи вона якраз із Коломиї почала розширюватися, в яких напрямках і якими шляхами. З назвою «коломийка» стоять також у звязи: назва річки — Коломийка, що впадає в Коломиї до Прута; племінна назва — Коломий, Коломнець, Коломийка, Коломийочка, — якою

означають мешканці коломийського округу (пор. в тексті коломийки ч. 14—21); танець — коломийка — розширений також сильно по Галичині і перенятий уже інтелігенцією до круга її танців. Походження назви Коломиї — також неясне; одні виводять її від латинського слова *colonia*, другі від імені угорського князя Коломана (по-мадьярськи Калман), який княжив коротко в Галичині і мав заложити Коломнію (сей вивід дуже неправдоподібний), інші від руських слів коло (колесо) і мити, тому що давно мали бути в околиці Коломиї великі болота, а ще інші зв'язують цю назву з сербським словом коло, від якого походить назва сербського танцю, подібного дечим до коломийки. Се все, очевидно, гіпотези, які ледве можна буде коли перевести на докази.

Вперше надруковано 1905 р. в збірнику «Коломийки». Цитується за виданням: В. М. Гнатюк. Вибрані статті про народну творчість. К., «Наукова думка», 1966, с. 151, 154, 157—158, 166—169, 172.

З ПРАЦІ Ф. М. КОЛЕССИ «РИТМІКА УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ»

Коломийки різняться від усіх інших народних пісень своєю уривчастою, фрагментарною формою: два вірші, сполучені в строфу, замикають закінчений образ, обрисовують коротко, але ясно душевний настрій і творять собою замкнену цілість. Часто дві-три і більше коломийкових строф лучаться змістом в одну пісню. Та в лученні коломийкових строф співакові лишається широка, майже необмежена свобода.

Можна здогадуватися, що вітчизною коломийкою у теперішньому розумінні цієї форми є Покуття і що коломийка стоїть у зв'язку з назвою міста Коломиї, як польський краков'як із Краковом. [...] Не виключена можливість, що пісенна форма коломийки старша від самої назви.

Коломийка — це танкова пісня, і такий характер заховала вона ще й досі, поєднуючи в собі поетичне слово, музику і танець в одну цілість. Це промовляло б якраз за старовинність цієї пісенної форми не менше, ніж розмір чотирнадцятискладового вірша